

МУЛҚДОР СУДНИНГ ҚАРОРИСИЗ ЎЗ МОЛ-МУЛКИДАН МАҲРУМ ЭТИЛИШИ МУМКИН ЭМАС

И. Юсупов

Тошкент вилоят судининг судьяси

А. Хаитбоев

Чирчиқ туманлараро иқтисодий судининг раиси

А. Пайгамов

Чирчиқ туманлараро иқтисодий судининг судьяси

АННОТАЦИЯ

Ўзбекистон Республикасида иқтисодиётнинг самарали амал қилишига ва халқ фаровонлигининг ўсишига имконият яратувчи ҳар қандай шаклдаги мулкчилик бўлишига рухсат берилади. Мулкчиликнинг ҳамма шакллари дахлсиз бўлишига ва уларнинг ривожланиши учун тенг шароит яратилишига қонун кафолат беради.

***Калим сўзлар:** Хусусий мулк, мулкдорлар ҳуқуқлари, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, иқтисодий, ижтимоий-иқтисодий тузилиши, муҳофаза қилиш, дахлсизлигини таъминлаш, тадбиркорлик, ҳимоя қилиш, жамоа мулки, давлат мулки, ер, табиат ресурслари, асосий воситалар, бинолар, молия, моддий ресурслар, ахборот, моддий ва маънавий бойликлар, фуқаролар.*

ABSTRACT

In the Republic of Uzbekistan, it is allowed to have any form of ownership that creates an opportunity for the efficient functioning of the economy and the growth of the people's well-being. The law guarantees that all forms of ownership are inviolable and equal conditions are created for their development.

***Keywords:** Private property, ownership rights, regulatory legal documents, economic, social, economic structure, protection, protection, entrepreneurship, community property, state property, land, natural resources, fixed assets, buildings, finance, material resources, information, material and spiritual wealth, citizens.*

КИРИШ

Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг Конституцияда кафолатланган дахлсизлигини таъминлаш борасида бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар мавжуд.

Жамиятнинг иқтисодий негизини турли хил мулк шакллари ташкил этади. Шунингдек, жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий тузилиши ҳам мулк билан, мулкнинг кимларга тегишли эканлиги билан белгиланади. Мулксиз ижтимоий муносабатларни ривожлантириш, мамлакатда халқ фаровонлигини таъминлаш,

камбағалликни қисқартириш ҳамда ижтимоий давлат барпо этишга қаратилган чора-тадбирларни амалга оширишнинг имкони йўқ.

Президент Шавкат Мирзиёевнинг ташаббуслари билан сўнгги йилларда хусусий мулкни ҳар томонлама муҳофаза қилиш ва мулк ҳуқуқи дахлсизлигини таъминлаш, мамлакатда тадбиркорлик муҳитини яхшилашга қаратилган муҳим ислохотлар амалга оширилди.

Судларнинг биринчи навбатдаги вазифаси фуқаролар ва тадбиркорлик субъектларининг давлат органлари билан муносабатларида қонун устуворлигини таъминлаш билан бир қаторда уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини самарали ҳимоя қилиш ҳамда мулк дахлсизлигини таъминлашдан иборатдир.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Сўнгги йиллар давомида амалга оширилган ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг тубдан ўзгартириш борасида мулк ҳуқуқларни ноқонуний тажовузлардан таъминлаш ва ҳимоя қилиш муаммоси, айниқса долзарб аҳамият касб этди. Бу даврда мулкдорлар ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган Президент ва ҳукуматнинг бир қатор муҳим ҳужжатлари қабул қилинди.

Хусусий мулк – бу мулкни ўзлаштиришнинг хусусий усулига асосланган шакли.

Жамоа мулки – бу жамоага ихтиёрий равишда бирлашган кишиларнинг умумий мулки бўлиб, бу мулкнинг эгалари шу жамоада меҳнат қилиши шарт. Бу ерда мулк эгаси айна бир вақтда шу мулкни амалда ишлатувчи ҳам ҳисобланади.

Давлат мулки – давлат ихтиёрида бўлган мулк, давлат ҳокимияти органлари томонидан тасарруф этиладиган монополлашган мулкдир. Бундай мулк объекти – ер, табиат ресурслари, асосий воситалар, бинолар, молия, моддий ресурслар, ахборот, моддий ва маънавий бойликлар бўлиши мумкин. Бу мулк ижтимоий неъматларни яратишга хизмат қилади.

Янги таҳрирдаги Конституция лойиҳасининг 65-моддасида мулкдор ўз мол-мулкидан қонунда назарда тутилган ҳоллардан ва тартибдан ташқари ҳамда суднинг қарорига асосланмаган ҳолда маҳрум этилиши мумкин эмаслиги белгилаб қўйилмоқда.

Бу норманинг аҳамияти қуйидагиларда ўз ифодасини топади:

- мол-мулк дахлсизлиги бўйича суд қафолати белгиланмоқда. Мулкдор ўз мол-мулкидан фақат суд қарори асосидагина маҳрум этилиши мумкин. Мансабдор шахсларнинг қарори билан мол-мулкдан маҳрум этилмайди;

- мол-мулкдан фақат қонунда назарда тутилган ҳоллардагина маҳрум этилади. Мол-мулкдан маҳрум этиш қонун даражасида белгиланади.

Бозор иқтисодиёти шароитида мол-мулк дахлсиз бўлиши керак. Тадбиркорлик субъектлари доимо таваккалчилик асосида шаклланади. Аммо, жамиятда унинг мол-мулк дахлсизлиги билан боғлиқ ҳаф хатарларнинг мавжудлиги вазиятнинг яхши эмаслигини англатади. Тадбиркор ўз мол-мулкнинг тақдиридан хавфсирамаслиги ва доимо ривожланиш сари интилиши керак.

Шу сабабли мол-мулкнинг дахлсизлигини Конституция даражасида белгилаб қўйиш муҳим аҳамият касб этади.

Кишиларнинг моддий неъматларни яратишдаги, уларни тақсимлаш ва истеъмол этишдаги ўрни, сиёсий ҳаётда тутган мавқеи, асосан, ишлаб чиқариш воситаларига эгалик қилишларига боғлиқ. Жамият тараққиёти тарихида эгалик қилиш шаклига кўра мулкнинг бир неча тури бор: ибтидоий жамоа тузумида ишлаб чиқарувчи кучлар ғоят паст ривожланганидан кишилар биргаликда, гуруҳ-гуруҳ бўлиб меҳнат қилишган. Шубҳасиз, шундай шароитда меҳнат қуроллари ва маҳсулотлари жамоанинг умумий мулки бўлган. Меҳнат қуроллари ва меҳнат малакаси юксалгач, кишилар якка ҳолда меҳнат қила оладиган бўлди. Бу ўзгариш туфайли жамоа мулки парчаланиб, хусусий мулкка айланган.

Давлат бор ерда унинг мулки мавжуд, лекин ушбу мулкнинг миллий иқтисодиётдаги улуши турли мамлакатларда фарқланади ва мамлакат иқтисодиётининг моделига боғлиқ. Фуқаролик жамияти доирасида давлат мулки тобора ижтимоий йўналиш олмоқда, яъни умуммиллий манфаатларни ҳимоя қилишга йўналтирилган.

Мулкга эгалик ва уни тасарруф этиш муайян иқтисодий муносабатларни пайдо этади ва у мулкчилик муносабатлари деб аталади. Мулк пайдо бўлиши учун мулкка айланадиган нарсалар наф келтира олиши зарур. Мулкчилик муносабатлари мулкни кишиларнинг ўзиники ёки ўзганики эканлигини билдиради. Бундай муносабатларнинг 3 жиҳати бор:

1.Мулкка эгалик қилиш, яъни мулкдорлик ҳуқуқининг мулк эгасида сақланиб туриши.

2.Мулкдан фойдаланиш ва уни амалда ишлатиш.

3.Мулкни тасарруф этиш

Мулк ҳуқуқини ҳимоя қилишда фуқаролик ҳуқуқининг нормалари муҳим роль ўйнайди. Мулк ҳуқуқини ҳимоя қилишнинг асосий усуллари:

Мулкни бировнинг қонунсизэгаллашидан талаб қилиб олиш (виндикатцион даъволар).

Шартномавий муносабатларда мулккий ҳуқуқнинг ҳимоя қилиниши тўғрисида шуни айтиш керакки, тузиладиган хима-хил шартномалар аксарият ҳолларда қонунга, шартнома шартларига риоя қилиниб тўғри ва инсофли равишда бажарилади. Аммо, баъзи ҳолларда шартноманинг айрим интизомсиз иштирокчилари шартнома юзасидан олган ўз мажбуриятларини бутунлай бажармасликлари ёки лозим даражада бажармасликлари мумкин.

Бундай пайтларда табиий бузилган мулккий ҳуқуқларни тиклаш ҳамда унинг ўзи билан мулккий ҳуқуқларни ҳар томонлама ва тўла ҳимоя қилиш масаласи қўйилади.

Суд-ҳуқуқ тизимида қатъият билан олиб берилётган ислоҳотлардан кўзланган асосий мақсад – фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатли ҳимоя қилишдан иборатдир. Айни шу мақсадда кейинги йилларда суд ҳокимиятининг мустақиллигини мустаҳкамлаш ва одил судлов сифатини оширишга қаратилган муҳим чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

ХУЛОСА

Бугунги кунда фуқароларнинг мулккий ҳуқуқий манфаатларини ҳимоя қилиш, уларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш, етказилган зарар ўрнини жавобгар ҳисобидан қоплаш сингари низолар суд тартибида адолатли ечим топаётгани одамларнинг судларга нисбатан ишончи ортишида муҳим омил бўлмоқда.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, Ўзбекистон Республикасида иқтисодиётнинг самарали амал қилишига ва халқ фаровонлигининг ўсишига имконият яратувчи ҳар қандай шаклдаги мулкчилик бўлишига руҳсат берилади. Мулкчиликнинг ҳамма шакллари дахлсиз бўлишига ва уларнинг ривожланиши учун тенг шароит яратилишига қонун кафолат беради.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ (REFERENCES)

1. Нигматов А. Ер ҳуқуқи. Ўқув қўлланма.– Тошкент.: "Ислом Университети", 2001. –191б.
2. Ben McFarlane, Nicholas Hopkins. Land Law: Text, Cases, and Materials. OUP Oxford, 2012.
3. Рустамбоев М.Х. ва бошқ. Ер ҳуқуқи. Дарслик. – Т.: Тошкент давлат юридик институти, 2002. – 23 б.
4. Земельное право Республики Узбекистан. Учебник. Под. ред. М.Х. Рустамбаева. Т.: ТДЮИ, 2007.-215 б.

5. Узоқова Г.Ш. Аҳоли пункти ерларидан фойдаланиш ҳуқуқи. Т.:ТДЮИ, 2006.-117 б.
6. Mirzaabdullaeva M., Muqimov A., Xafizova Z. Yer huquqi, O‘quv qo‘llanma.- Т.:ТІМІ,2016.-196 б.
7. Ўзбекистон Республикасининг қонуни “Норматив ҳуқуқий ҳужжат тўғрисида”,Ўзбекистон,Т.:1990 й.
8. Земельное право: Учебник / С.А. Боголюбов, Э.А. Галиновская; Учебник./Под ред. С.А. Боголюбова – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004.- 400 б.
9. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига шарҳ. 1-жилд (биринчи қисм) Адлия вазирлиги. (Профессионал (малакали) шарҳлар). - Т.: Vektor-Press», 2010. 437-б.